

UOT 372.3/4

Günel Məhəmməd qızı Məmmədova
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
<https://orcid.org/0000-0002-6248-9265>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).79-83](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).79-83)

GƏLƏCƏK İBTİDAI SINIF MÜƏLLİMLƏRİNİN TƏDQIQATÇILIQ BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASININ ƏHƏMİYYƏTİ

Гюнель Мухаммед гызы Мамедова
докторант по программе доктора философии
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Gunel Muhammad Mamedova
doctoral student in the doctor of philosophy program
at the Azerbaijan State Pedagogical University

THE IMPORTANCE OF BUILDING RESEARCH SKILLS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Xülasə. Gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin tədqiqat bacarıqlarının formalaşdırılmasının imkan və yollarının araşdırılması, pedaqoji şərtlərin müəyyənəndirilməsi pedaqoji nəzəriyyə və praktika üçün aktual problem olaraq qalır. Tədqiqatın aktualığı onunla şərtlənir ki, burada gələcək ibtidai sinif müəllimlərində peşə səriştələrinin formalaşdırılması üçün pedaqoji şərtlər müəyyənəndirilir. Qeyd olunur ki, müasir müəllimlər təhsil sistemində aparılan pedaqoji təcrübələrin iştirakçısına çevrilir, innovativ proseslərə daxil olur, yeni təhsil proqramları hazırlayır, yeni tədris texnologiyalarını tətbiq edirlər ki, bu da tədqiqatçılıq bacarığı tələb edir. Tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinin təhlilinin nəticələri təqdim olunur, burada bakalavr tələbələrinin öyrənilən problemləri sistemli şəkildə nəzərdən keçirmək bacarığı qeyd olunur, tələbələr eksperimental iş bacarıqlarına malikdir, diaqnostik üsullardan istifadə etməyi, cədvəllərdən, diaqramlardan, diaqramlardan istifadə etməyi bacarır. "İbtidai təhsil" profili tələbələrinin elmi-tədqiqat işləri sisteminin təşkilinə bəzi yanaşmalar göstərilir, tədqiqat işlərinin həcmnin və mürəkkəbliyinin getdikcə artdığı bütün təhsil müddəti ərzində tələbələrin universitetin elmi fəaliyyətində davamlı iştirakına əsaslanır.

Açar sözlər: *tədqiqat, pedaqoji eksperiment, ibtidai sinif müəllimləri*

Резюме. Изучение возможностей и путей развития исследовательских умений будущих учителей начальных классов, определение педагогических условий остается актуальным вопросом педагогической теории и практики. Отмечается, что современные педагоги становятся участниками педагогических экспериментов в системе образования, включаются в инновационные процессы, разрабатывают новые образовательные программы, применяют новые технологии обучения, что требует исследовательских навыков. Представлены результаты анализа научно-исследовательской работы студентов, в которых подчеркивается умение студентов бакалавриата системно рассматривать изучаемые проблемы, студенты обладают экспериментальными навыками, умеют пользоваться методами диагностики, таблицами, схемами, диаграммами. В статье также показаны организация системы научных исследований, основанная на постоянном участии студентов в научной деятельности вуза в течение всего периода обучения, когда увеличивается объем и сложность научно-исследовательской работы.

Ключевые слова: *исследование, педагогический эксперимент, учителя начальных классов*

Summary. The study of opportunities and ways to develop the research skills of future primary school teachers, the definition of pedagogical conditions remains a topical issue for pedagogical theory and practice.

is determined. It is noted that modern teachers become participants in pedagogical experiments in the education system, enter into innovative processes, develop new educational programs, apply new teaching technologies, which requires research skills. The results of the analysis of students' research work are presented, which emphasizes the ability of undergraduate students to systematically review the problems studied, students have experimental skills, are able to use diagnostic methods, tables, charts, diagrams. - Some approaches to the organization of the research system are shown, based on the continuous participation of students in the scientific activities of the university during the entire period of study, when the volume and complexity of research work is increasing.

Keywords: *research, pedagogical experiment, primary school teachers*

Müasir şəraitdə təhsilin davamlı inkişafının əsas resurslarından biri peşəkar fəaliyyətin subyektli olması bacaran müəllimə çevrilməkdir. Müəllim tədqiqat fəaliyyəti bacarıqlarına əsaslanan yeni təcrübə-transformativ səriştəyə yiyələnir. Müasir müəllimlər pedaqoji paradigmanın seçilməsi, öz dəyər-semantik sferasının, fərdi peşə fəaliyyəti sisteminin yenidən qurulması kimi mürəkkəb vəzifələri həll edirlər. Məktəb müəllimləri, təhsil müəssisələrinin rəhbərləri eksperimental tədqiqat fəaliyyətinə, pedaqoji təcrübənin keyfiyyətə yeni modellərinin yaradılması proseslərinə və onların elmi dərinə cəlb olunurlar. Onlar təhsil sistemində aparılan müxtəlif, o cümlədən irimiqyaslı təcrübələrin iştirakçısına çevrilir, innovativ proseslərə daxil edilir.

Müəllimin elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişafı pedaqoji elm və pedaqoji təcrübənin görüşü üçün bir məkan kimi açılır, onun daxilində müəllimin pedaqoji fəaliyyətinin dəyişdirilməsi təcrübəsinin əks olunması və təcrübənin dəyişdirilməsi üçün əsas kimi tədqiqat səriştəsinin inkişafını təmin edir. Tədqiqat etikasının normaları mənimsənilir, peşəkar ünsiyyətin yeni təcrübəsi və peşəkar mühitlərin tədqiqat fəaliyyətinə yönəlmiş yeni peşəkar icmaların qurulması əldə edilir.

Bu işin məqsədi gələcək müəllimlərin elmi-tədqiqat fəaliyyəti bacarıqlarına yiyələnmə yollarının işlənilib hazırlanması və yeni kompetensiyaların mənimsənilməsinə yaradıcı yanaşmanın zəruriliyini dərk etməkdir.

Mövcud təcrübənin təhlili göstərir ki, tədqiqat fəaliyyətinə hazırlanması sistemi aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir: [6, s. 102]

- idarəetməyə məqsədyönlü yanaşma, o cümlədən tədqiqat fəaliyyətinə hazırlığın monitorinqi;

- universitetdə tədqiqat təhsili mühitinin yaradılması, tələbə və müəllimlərin motivasiya-

sını, qarşılıqlı əlaqəsini və birgə fəaliyyətini təmin etmək. Tədqiqat təhsil mühiti ümumi məqsədin birləşməsinə və əsas istiqamətlərin işinin əlaqələndirilməsini təmin edir: kafedranın elmi-tədqiqat işi, tədqiqat işi, təcrübənin təşkili, tədris prosesi, tələbələrin kurs işlərinin və tezislərinin idarə edilməsi, və ayrı-ayrı müəllimlərin elmi tədqiqatları.

- 1-ci kursdan başlayaraq tələbələrin tədris prosesi ilə elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inteqrasiyası;

- nəzəri kursun praktiki işlə uzlaşdırılması;

- müasir təhsil təcrübəsinin tələblərini, peşəkar standartın və Ali Təhsilin Dövlət Təhsil Standartının müddəalarını nəzərə alaraq;

- nəticələrin meyarlılığı və diaqnostikası.

Pedaqoji universitet tələbələrinin tədqiqat fəaliyyətinə hazırlanması sistemində aşağıdakı komponentlər fərqləndirilir: hədəf, motivasiya, məzmun, fəaliyyət, nəzarət və qiymətləndirmə, bunlar:

- tələbələrin tədqiqat fəaliyyətinə həvəsinin formalaşdırılması, onların subyektivliyinin inkişafı, məhsuldar fəaliyyət mühitinin yaradılması;

- təhsilin təcrübə yönümlü məzmunu, fənlərarası inteqrasiyanın həyata keçirilməsi, təcrübə müddətində tələbələrin məqsədyönlü işi (təsdiqedic eksperimentin aparılması, diaqnostik üsullardan istifadə və s.) [4]

- tələbələrin əks etdirmə və özünü idarə etmə qabiliyyətinin inkişafı (pedaqoji tədqiqatın effektivliyi meyarları, nəzarət və özünə nəzarət üsulları ilə tanışlıq; öz hərəkətlərini təhlil etmək və qiymətləndirmək bacarıqlarının formalaşdırılması, qarşılıqlı qiymətləndirmə, reyting göstəricilərinə çıxış müəllimin şəxsi hesabı).

Nəzarət və qiymətləndirmə aparatı tələbələrin tədqiqat fəaliyyətinə hazırlığının meyarlarını və göstəricilərini ehtiva edir və idrak, şəxsi və fəaliyyət komponentlərini birləşdirir. İdrak

konseptual aparatın mənimsənilmə dərəcəsini, formalaşmış nəzəri bazadan tədqiqat fəaliyyəti prosesində istifadə etmək bacarığını müəyyən edir. Şəxsiyyət fərdin motivlərini və dəyər münasibətlərini, habelə tələbənin tədqiqat fəaliyyəti prosesində əksini əhatə edir. Fəaliyyət komponenti tədqiqat bacarıqlarına malik olma dərəcəsini, onların praktikada tətbiqi imkanlarını müəyyən edir.

Tələbələrin elmi-tədqiqat işi bütün təhsil müddəti ərzində onların universitetin elmi fəaliyyətində davamlı iştirak sistemində çevrilir. Belə bir sistemin əsasını onun metod və formalarının bir akademik fəndən digərinə, aşağı kurslardan yuxarı kurslara, o cümlədən məzunun yekun ixtisas işi üzrə davamlılığı təşkil edir. Bu yanaşma tələbələrin öyrənmə prosesində formalaşdırdıqları tədqiqat tapşırıqlarının, bacarıq və bacarıqlarının həcmi və mürəkkəbliyini tədricən artırmağa imkan verir.

Universitetdə tələbələrin elmi işə, o cümlədən tələbələrin tədris və elmi-tədqiqat işlərinə cəlb edilməsinin davamlı sisteminin tətbiqi bir sıra vəzifələrin həllinə kömək edən tələbələrin tədqiqat işinə çevrilir:

- tələbələrin müstəqil iş bacarıqlarının və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı;
- tədris prosesinin intensivləşdirilməsi (fundamental və ümumi peşə fənlərinin dərinləşdirilməsi, xüsusi biliklərə yiyələnmə, peşəyönlülük, fənlərarası əlaqələrin gücləndirilməsi);
- elmi tədqiqatların nəticələrindən tədris prosesində istifadə.

-nəzəri və eksperimental tədqiqatın elmi üsullarından istifadə etməklə konkret mövzu üzrə müstəqil işin planlaşdırılmış həcmi yerinə yetirməyi tələbələrə öyrətmək.[8,62]

Universitet tələbələrinin tədqiqat bacarıqlarının formalaşdırılması problemini bir sistem kimi təhlil edərək, onun komponent tərkibinin daha yüksək səviyyəli sistem kimi müəyyən etdiyimiz didaktik sistemin tərkibi ilə eyni olmasından çıxış edirik. Bu mənada tədqiqat olunan proses onun altsistemindən başqa bir şey deyil, yeganə fərq onun tərkib hissəsi kimi məzmunu və vasitələri artıq “çıxarılıb”, yəni prosesual planda fəaliyyət göstərir. Tələbələrin elmi-tədqiqat fəaliyyəti və onların didaktik hazırlığı müxtəlif problemlərin həlli prosesi kimi təqdim edilə

bilər, kompleksi təhsil və tədqiqat işi hesab edirik. Tapşırıq həm bizim vəziyyətimizdə tədqiqat fəaliyyətinin obyektini, həm də tədqiqat fəaliyyətinin pedaqoji təşkili vasitəsi kimi çıxış edir. Tədqiqat tapşırığının köməyi ilə məqsəd birbaşa və ya dolaylı yolla müəyyən edilir,

Beləliklə, elmi tədqiqat prosesində məntiq və intuisiyanın sintezi baş verir ki, bu da xüsusi bacarıqlar kompleksinin mənimsənilməsinə əhatə edir, bunlara aşağıdakılar daxildir:

- problemi görmək və faktiki materialı onunla əlaqələndirmək bacarığı;
 - konkret koqnitiv tapşırıqlarda problemi ifadə etmək bacarığı;
 - fərziyyə irəli sürmək və hərəkətlərin zehni gözləntisini (gözləməsinə) həyata keçirmək bacarığı;
 - məntiqdən və köçürmədən istifadə etmək, məlum üsulları birləşdirib yeniləri yaratmaq, aşkar həll yoluna alternativ axtarmaq və s.
- Müəllim-tədqiqatçı şəxsiyyətinin zəruri keyfiyyəti onun metodik mədəniyyətidir.

Peşəkarlığın ən mühüm xüsusiyyəti və onun əsas elementi kimi çıxış edir. Metodoloji mədəniyyətin məzmununa metodoloji əks etdirmə, elmi əsaslandırma qabiliyyəti, nəzəri mövqelərin tənqidi düşüncəsi və yaradıcı tətbiqi, idrak, idarəetmə, dizayn formaları və metodları daxildir. Metodiki hazırlıq bilavasitə tədqiqat fəaliyyətinin bacarıqları ilə bağlıdır. Bu da ondan irəli gəlir ki, tələbə gələcək tədqiqatçı kimi elmi dəstəyə ehtiyac duyur. “Metodoloji dəstək” termini xüsusi bir növ bilik deməkdir: tədqiqat mövzusunu necə formalaşdırmaq, problem qoymaq, fərziyyə irəli sürmək, tədqiqatın məntiqi necə olmalıdır və s. Bu cür biliklərdən öz elmi işini planlaşdırmaq və korreksiya etmək üçün istifadə etmək bacarığı gələcək tədqiqatların peşəkar hazırlığının əvəzsiz hissəsidir. Eyni zamanda metodoloji savad elmi yaradıcılıq üçün şərt kimi çıxış edir. Müasir universitet məzunu üçün əks etdirmə qabiliyyətinin olması vacibdir. Müasir elmdə refleksiya şüurun özünü, idrakdakı imkanlarını və reallıq obyekt və hadisələrinin obyektiv qiymətləndirilməsini təhlil etməyin universal üsulu kimi qəbul edilir.

Geniş pedaqoji əks konsepsiyası bütövlükdə bütün pedaqoji prosesi əhatə edir - pedaqoji vəziyyətin qiymətləndirilməsi və elmi fikrin doğrulması, tədqiqat işinin məqsəd və vəzifələrinin

təhlili, onun həyata keçirilməsi üçün vasitə və üsulların seçilməsinə qədər. an şüurlu nəticə əldə edilir. Eyni zamanda, pedaqoji fəaliyyətin proqnozlaşdırılması və modelləşdirilməsi mərhələsində əks etdirmənin mümkünlüyü və rolu xüsusilə qeyd edilməlidir ki, bu, gələcək müəllimə bəzi faktiki səhvlərdən qaçmağa və vəzifə və məqsədlərdə özünü təsdiqləməyə və ya dəyişdirməyə və düzəltməyə imkan verəcəkdir. onları tədqiqat fəaliyyətinin ilkin mərhələsində. Beləliklə, gələcək müəllimin tədqiqat fəaliyyətinin əsas bacarıqlarından biri proqnozlaşdırılan tədqiqat nəticəsi üzərində düşünmək bacarığıdır.

Elmi işin gedişində tələbələr eksperiment metodundan istifadə edir, onun həyata keçirilməsi vərdişləri tədqiqat vərdişlərinin yüksək səviyyədə formalaşdığını nümayiş etdirir. Təcrübəli dərslərdə tələbələr aşağıdakı iş növlərini yerinə yetirirlər:

- tədqiqatın eksperimental hissəsinin planının tərtib edilməsi;
- empirik məlumatların toplanması üçün alətlər toplusunun seçilməsi və işlənilib hazırlanması;
- tədqiqat olunan hadisənin meyarlarının, göstəricilərinin və səviyyələrinin müəyyən edilməsi;
- eksperimental işlərin əldə edilmiş nəticələrinin emalı;
- eksperimental işlərin nəticələrinin təhlili və şərh;
- eksperimental məlumatların təsviri;
- eksperimentin formativ mərhələsi üçün proqramın tərtib edilməsi;
- təcrübənin nəticələrinə əsasən elmi hesabatın hazırlanması və s.[7,103]

Tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinə təkcə tədris prosesi çərçivəsində deyil, həm də kafedranın elmi dərnəklərində, laboratoriyaların və problem qruplarının elmi işlərində iştirak etmək daxildir.

Tələbə elmi işlərinin təhlili bəzi xüsusiyyətləri, xüsusən də elmi işlərin mövzularının daha aydın formalaşdırılmasına meyli, təklif olunan tədqiqat fərziyyəsinin innovativliyini ortaya qoyur. Şagirdlər elmi fərziyyə kimi ol-

duqca maraqlı mülahizələr irəli sürürlər, onlar əsasən müxtəlif inteqrasiya növləri, tədris prosesinin müxtəlif modellərinin yaradılması, məktəb və cəmiyyətin çoxtərəfli qarşılıqlı əlaqəsi, məktəbdənkənar təhsil üçün müxtəlif proqramların hazırlanması və sınaqdan keçirilməsi ilə əlaqələndirilir. Bütün bunlar bakalavr tələbələri tərəfindən öyrənilən problemlərə vahid və sistemli baxışdan, onları təhsilin müasir tələbləri ilə əlaqələndirmək bacarığından xəbər verir.

Şagirdlər eksperimental işin təşkili bacarıqlarını nümayiş etdirir, eksperimentin müəyyən edilməsi, formalaşması mərhələlərini, diaqnostik metodlardan istifadə etmək bacarığını aydın müəyyənləşdirirlər, bir qayda olaraq, onların işində lazımi sorğu vərəqələri, müşahidələr protokolları var, tələbələr cədvəllərdən, diaqramlardan, diaqramlardan geniş istifadə edirlər. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, əldə edilən nəticələri dərinlən təhlil etmək və şərh etmək bacarıqları hələ də kifayət qədər inkişaf etdirilməyib. Çox vaxt tələbələr tədqiqatın nəticələri ilə bağlı səthi mühakimə və nəticələrə nail olurlar. Struktur və dizayn baxımından tələbələrin işi yaxşılaşır ki, bu da mətn, qeydlər və ədəbiyyatla işləmək bacarığının keyfiyyətə inkişaf etdiyini göstərir. Tələbələr getdikcə daha çox elmi işlərin nəticələrini tələbə elmi konfranslarında təqdim etməyə çalışırlar,

Problemin aktuallığı. Məqalədə gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin ən vacib səriştələrindən biri olan – tədqiqatçılıq səriştəsinin mahiyyəti və məzmunu izah edilir.

Problemin elmi yeniliyi. Pedaqoji ədəbiyyatda gələcək müəllimlərin peşə qabiliyyətləri sadalanarkən tədqiqatçılıq bacarıqlarına toxunulmur. Məqalədə bu məsələyə yeni yanaşma həyata keçirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın materiallarından gələcək ibtidai sinif müəllimləri, onlara mühazirə və seminar məşğələsi aparan müəllimlər istifadə edə bilər.

Beləliklə, tədqiqat fəaliyyətinin bacarıqlarına əsaslanan yeni təcrübəni dəyişdirən səriştənin mənimlənməsi, gələcək müəllimin dəyər-semantik sferasının yenidən qurulması üçün şagirdi davamlı tədqiqat fəaliyyətinə cəlb etmək lazımdır.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev, Ə.Ə. Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. / Ə.Ə. Ağayev. – Bakı: Adiloğlu, –2006.
2. Əliyev, M.Ş. Qabaqcıl müəllimlər haqqında oçerklər / M. Ş. Əliyev. –B., 2004.

3. Əhmədov N. Məktəb işinin planlaşdırılması, –Bakı, 2004.
4. Həsənov, A.M. Pedaqogika. / A.M. Həsənov, Ə.Ə. Ağayev. –Bakı, 2007.
5. Mərdanov M., Ağamalıyev R., Mehrabov A., Qardaşov T. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. –Bakı: Çarşıoğlu, –2003.
6. Paşayev Ə.X., Məmmədov İ.T. Məktəbin pedaqoji şurasının işi haqqında. –Tbilisi., 1984.
7. Paşayev, Ə.X. Pedaqogika (yeni kurs). / Ə.X. Paşayev, F.A. Rüstəmov –Bakı, 2002.
8. Лесохина, П.Н. К обществу образованных людей / Теория и практика образования взрослых. - Спб.: ИОВ РАО «Гускарора», –1998. -273 с.
9. Маковецкая, Н.Ю. Компетентностный подход в дошкольном образовании / Н.Ю. Маковецкая // Академический вестник, вып 1-3 (13-15): Спб АППО. --2011. – с. 27-31.
10. Набока, О.В. Формирование нравственных понятий у младших школьников при работе с учебником / О.В. Набока. Автореф. дисс.канд. пед. наук. –Калуга, 2013. –24 с.
11. Неверкович, С.Д. Рефлексия оснований профессиональной деятельности в игровом обучении // Психологическая наука и образование. –2000. № 2. –с. 68-73.

E-mail: gunelmemmedova2806@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub: 18.04.2024